

Monnikschilders

86

Ontmoeting met schrijver en schilder Jonah Falke

DE KOVEL

Thomas Quartier osb

Zoals er landschapsschilders zijn, zo zijn er ook monnikschilders: mensen die proberen uit te beelden wat de oeroude kunst van het monnik-zijn betekent. Wie zijn die schaarse monnikschilders? Beeldende kunstenaars die in creatieve bewegingen en met verf – vaak met verve! – een monastieke werkelijkheid met contemplatieve diepgang op het doek weten te toveren. Maar ook monniken die door een spirituele levensvorm uitbeelden wat er aan inspiratie in oude tradities te vinden is. Kortom, artiesten die het nieuwe in oude wijsheden en vormen ontdekken en daarmee creatief aan de slag gaan.

Sint Benedictus spreekt in zijn Regel maar één keer over vaklieden (*artifices*), onder wie ook de kunstenaars vallen: zij moeten “hun ambacht in alle nederigheid uitoefenen” (RB 57,1). Het eigenlijke kunstwerk is immers het monastiek leven zélf, de poging om uit te beelden waar zij ten diepste naar verlangen. Schilders die met verf werken, beelden op een heel andere wijze en met meer kunde eveneens uit wat hun verlangen is: het open einde van de werkelijkheid. Veel indrukwekkende biografieën laten zien dat dit nooit los staat van wie ze zijn. Zo zijn er dan ook mensen die iets van de kunstenaar en de monnik, van het schilderen en de beleving, met elkaar verbinden door te leven in het ‘klooster van hun leven’, volgens hun eigen levenskunst. Het kunnen monniken, schilders of heel gewone mensen zijn. Wanneer vertegenwoordigers van die soorten elkaar ontmoeten, is de uitkomst van hun gesprek eerder onvoorspelbaar, soms zelfs irritant, maar altijd spannend en vernieuwend.

Met dat idee in mijn achterhoofd reed ik in de vroege zomer naar Zundert, het stadje waar op 30 maart 1853 Vincent van Gogh werd geboren en waar hij de eerste zeventien jaar van zijn leven doorbracht. Dat leven maakte hem steeds meer tot een eenling, een afgezonderde kunstenaar die trekken van

een kluizenaar vertoonde. Tijdens zijn leven is Van Gogh er niet in geslaagd om erkenning te verkrijgen voor de creatieve lawine die hij veroorzaakte en die de kunstgeschiedenis zou veranderen. Van Gogh, een tragische held?

Vincent van Gogh was van oordeel dat je de barre realiteit kan overstijgen doordat wat je schildert werkelijker wordt dan de werkelijkheid zelf. Zou dat kunnen? Natuurlijk niet. Toch heeft Van Gogh het zijn leven lang geprobeerd en daardoor in ieder geval de kunstwereld veranderd. Miskend en onbekend als menige monnik leefde hij vanuit zijn verlangen. Had dat verlangen een open einde? Dan zou zijn hele leven en elk schilderij dat hij maakte ten diepste spiritueel zijn, ja zelfs een gebed zijn, want in mijn optiek zijn gebeden niets anders dan articulaties van het “open einde van je verlangen”, zoals de titel luidt van het boek dat ik een paar dagen voor mijn reis naar Zundert aan de pers mocht voorstellen.¹

In Van Goghs geboorteplaats ga ik op zoek naar de monnikschilder in de beroemde postimpressionist, in mezelf en vooral in een hedendaagse jonge schilder met wie ik het open einde van de kunst wil verkennen.

Residerend kunstenaar

Het doel van mijn reis naar Zundert is dan ook niet het graf van Vincent op de begraafplaats naast het kleine protestantse kerkje waar vader Van Gogh als predikant werkzaam was. Ik kom erachter dat de Vincent die daar ligt, helemaal niet de schilder is, maar zijn één jaar voor hem doodgeboren broertje. Tegenwoordig komen busladingen vol toeristen naar Zundert. Ze fotograferen het graf, reizen trots weer naar huis, in de overtuiging dat hun pelgrimage naar de beroemde monnikschilder heel bijzonder was. Trots tonen ze de foto van de kleine grafplaat – het was tenslotte een kindergraf – aan hun burens. Het maakt in wezen niet veel uit. Want de werkelijkheid komt door onze imaginatie tot stand, zo leer ik van Van Gogh. Als dat waar is, kunnen we die toeristen inderdaad met een geslaagde trip feliciteren.

Ik kom zoals gezegd op de eerste plaats voor een andere monnikschilder die in het kostershuisje naast de kerk verblijft. Aanpalend aan dat kleine gebouw werd een eigentijds atelier gebouwd, dat “maandelijks aan een kunstenaar ter beschikking wordt gesteld, uit binnen- of buitenland, die in de

Vincent van Gogh, *Zelfportret*, olie op karton, 1887, Art Institute of Chicago.

voetsporen van Van Gogh treedt en daardoor geïnspireerd op deze locatie werk maakt”, aldus de officiële beschrijving.² De *artist in residence* is in juni 2020 de dertigjarige Jonah Falke, geboren in Ulft, nabij de Willibrordsabdij waar ik leef. Jonah en ik kennen elkaar goed. Hij is vooral schrijver van reportages, columns en romans. Eerder schreef hij over de Willibrordsabdij, over de paradoxen van het monnik-zijn³ en over een ontmoeting met een internationale groep studenten in Rome.⁴ We verbleven een aantal dagen samen in een klooster in de eeuwige stad. Dat scheidt een band.

Jonah heeft ook twee romans op zijn naam staan, die je bezwaarlijk monastiek kunt noemen.⁵ De schrijver betreedt graag gewaagd terrein, zijn thema's vertonen afgronden en diepe verlangens en spelen met taboes. Schuilt daarin niet ook een bron van spiritualiteit, het open einde van je verlangen? Allicht, want uit ervaring weet ik dat het monnikenleven uiteindelijk ook van je vraagt om taboes te verkennen. Alleen is de arena van de monnik een andere dan bordelen en soortgelijke etablissementen waar Jonah over schrijft. Omdat hij dus ook schilder is – met exposities in binnen- en buitenland – hebben we het plan opgevat om rond zijn werk in dialoog te gaan, maar dan in het voetspoor van de echte Vincent van Gogh die de grensvlakken van het leven als geen ander verkende. Waarom die bijzondere insteek? Haarfijn kan ik het niet uitleggen, maar ergens besef ik wel dat Van Gogh de bruggenbouwer bij uitstek is tussen het contemplatieve schouwen en het experimentele schilderen.

Een monnik schilderen

“Wat ga je daar schilderen?”, had ik Jonah gevraagd. Hij liet er vóór zijn verblijf in Zundert niet echt veel over los, waarschijnlijk wist hij het zelf niet. Daarom stelde ik voor: “Schilder dan een monnik!” Ik had in die periode net mijn plechtige professe gedaan, dus ik droeg de kovel. “In dat gewaad met die enorm wijde mouwen?”, wierp Jonah op. “Met jouw voorstel kom je wel aan mijn schildersproces. Lastig! In mijn schilderijen heeft zich nog nooit iemand herkend”, zei hij. En ik dacht dat het onderwerp van de geschilderde monnik daarmee van de baan was. De jonge kunstenaar had tot nu toe veel honden geschilderd, werk dat goed ontvangen werd. Maar ja, als het honden zijn, is het ook geen wonder dat er zich tot nog toe niemand in herkend heeft. Jammer...

Ik rijd de parkeerplaats bij het atelier in Zundert zonder al te grote verwachtingen op. Het gesprek met Jonah begint al op het terras van de kosterswoning. Behalve het kleine kostershuisje is er weinig te beleven, zelfs het museum in het geboortehuis van Vincent is gesloten. Wegens de corona-maatregelen komen er ook maar weinig toeristen. Het bestaan in Zundert lijkt bijna kloosterlijk. Jonahs verblijf als residerend kunstenaar heeft dus toch een beetje monastieke kentrekken.

Jonah schreef de afgelopen twee jaar herhaaldelijk over mij en mijn zoektocht als monnik, hij interviewde mij en trok zelfs mee naar verre oorden. Vandaag is het omgekeerd. “Die gebeden in jouw nieuwe boek, het zijn net

Jonah Falke en Thomas Quartier osb op het terras van de kosterswoning in Zundert. © foto: Peter van Tuijl.

gedichten”, zegt Jonah. Ik word een beetje verlegen, want dat zou ik zelf niet durven beweren. Maar goed, zouden zijn schilderijen dan ook een soort gebeden kunnen zijn? Ik gooi de knuppel in het artistieke hoenderhok en confronteer de artiest met dat monnikschilder-idee. Hij reageert niet verbaasd: “Je trekt je terug om vorm te geven aan iets. Dat doe je als kunstenaar altijd. Ik ben dus kennelijk ook een soort monnik.” Inderdaad heeft Jonah iets dat om diepgang vraagt en tegelijk heel ruim is. Dat blijkt in zijn teksten, waarin hij dingen op een verrassende manier beschrijft, maar ook in zijn schilderijen die ik vandaag voor het eerst onder ogen zie – net gebeden, als daarmee tenminste een articulatie van je eigen waarneming van een open werkelijkheid wordt bedoeld.

Ook een ander aspect van het werk van Jonah getuigt van die monastiek-biddende houding: het resultaat van zijn creatieve processen is van tevoren onbekend. “Ik wilde geen honden meer schilderen, eerder mensen die iets voor mij betekend hebben of betekenen.” Dat verbaast me. Had hij niet eerder gezegd dat niemand zich in zijn schilderijen zou herkennen? “Verder wil ik van die donkere kleuren af”, voegt hij toe. Inderdaad, de meeste achtergronden op zijn eerdere schilderijen zijn donker. Dat had een heel eigen zeggingskracht. Hoezo? Schildert hij ze nu niet meer en is hij zelfs van plan om schilderijen

waar ze toch op tevoorschijn komen, te verwerpen? “Dat heb ik al gedaan, en ik herhaal me niet graag. Steeds opnieuw hetzelfde schilderen zint mij niet”, zegt Jonah.

Dat klinkt dan alweer wat minder monastiek. Monniken lijken steeds hetzelfde te doen, ook als ze creatief bezig zijn. Het is natuurlijk nog maar de vraag of dat werkelijk zo is, of ze zich niet ook permanent moeten heruitvinden. En ook of de kunstenaar die iets nieuws maakt, het oude echt helemaal loslaat. Zou het niet andersom zijn? Dat de echte uitdaging erin bestaat om het nieuwe dat je in je creatieve zoektocht tevoorschijn tovert, in het kader van de oude vormen tot uitdrukking te brengen? En dat je als kunstenaar voor de taak staat de oude wijsheid in nieuwe vormen te vrijwaren? Vragen waarmee monnikschilders zich graag bezighouden in de tuin waaruit de jonge Van Gogh zijn inspiratie puurde.

De kovel dragen

Het atelier naast het kosterhuisje is een echte werkplaats. Schilderijen hangen aan de muur of staan op de grond. Twee exemplaren heeft de kunstenaar al verworpen: “Daar is nog te veel donkerte op de achtergrond.” Maar ik vind ze wel mooi. En dan zijn er ook nog enkele portretten, waarvan de afgebeelde figuren wel degelijk herkenbaar zijn. Bijvoorbeeld Van Gogh, zittend op een paard. Of schrijver Stefan Zweig. Bij het portret van de laatstgenoemde ging ik ervan uit dat het Freddy Mercury was – Zweig en hij hadden een soortgelijke snor. Is het dan de persoon die de schilder beoogd had of degene die ik erin zie? Zweig of Mercury? Doet het iets aan het werk af als we het op beide personen houden?

We komen over het kunstwerk als dialogisch proces te spreken. Die dialoog is best ingewikkeld. Want hij omvat niet alleen de schilder en de kijker, maar ook de vorm waartoe de schilder zich op de een of andere manier verhoudt. En ook al lijkt de schilder iets nieuws te maken, hij zal altijd in relatie staan tot een grotere beweging, de kunst en het open einde van de werkelijkheid. Recht doen aan die relatie zonder erin te verdwijnen, is de uitdaging die Jonah aangaat door nu iets anders te gaan schilderen. Portretten en licht!

Mijn verrassing kan niet groter zijn als ik een van zijn nieuwe werken in de gaten krijg: anders dan wat hij had gezegd, schilderde Jonah toch een monnik! Zijn inspiratie vond hij in de kovel, het gewaad dat hij leerde kennen toen hij de foto's van mijn professie zag. Geen doek maar een kartonnen doos is de drager van het portret. Op een witte, lichte vloer staat de monnik in zijn zwarte kovel tegen een blauwe achtergrond. De hemel is open en beeldt wijde uit. De handen van de monnik verdwijnen niet in de mouwen, ze zijn zichtbaar want ze komen uit het gewaad dat er op het schilderij nog ruimer uitziet dan wat het in werkelijkheid is. Het hoofd is relatief klein getekend, maar toch heel karakteristiek. Dat komt ook door de lichte huidskleur en het lichtbruine haar. Herken ik mij in de monnik die Jonah schilderde? “Het is nog niet af”, zegt hij, als hij mijn vragende blik bemerkt.

In het atelier van de artist in residence. © foto: Peter van Tuijl.

Ja, ik herken me erin. De houding en de proporties spreken me aan. Hoe kwam Jonah ertoe een monnik te schilderen? “Ik zag een interview met jou, en daarin zei je dat je in een rechte houding moet staan of lopen als je een kovel draagt, anders zak je erin weg.” Inderdaad, ik zie de kovel als een schild dat beschermt tegen dwalingen, ruimte biedt en uitdaagt om je eigen weg te vinden. Je moet in staat zijn het hoofd boven water te houden, anders ga je kopje onder. Het gewaad brengt de spanning in het leven van een monnik perfect tot uitdrukking. Aanvaard de ruimte die je van elders ontvangt, maar neem binnen dat kader je eigen verantwoordelijkheid.

Je ‘schildert’ door de manier van dragen en door hoe het gewaad je handelen beïnvloedt, je eigen schildering voor de wereld. Maar doe het nooit om effect na te jagen of om een boodschap over te brengen. Dan doe je immers het open einde van je werkelijkheid teniet. “Daarom heb ik ervoor gekozen de monnik op een lege doos te schilderen”, zegt Jonah. “Is het monnikenleven voor jou een lege huls?”, vraag ik enigszins geïrriteerd. “Neen, maar je moet het wel nog met inhoud vullen. Anders zouden wij toch nooit met elkaar in gesprek zijn gegaan?” Jonah heeft gelijk. Leegte kan juist een positief gegeven zijn, zeker als je er iets mee doet. Dat geldt zowel voor de schilder als voor de monnik. Toch blijft de vraag: waar vind je de bron van de creativiteit om te gaan schilderen én om als monnik je levensvorm opnieuw met inhoud te vullen?

In Vincents voetsporen

Het is natuurlijk geen toeval dat monnikschilders elkaar in het atelier bij het geboortehuis van Vincent van Gogh ontmoeten. Ik moet bekennen dat zowel de persoon als het werk van deze geniale schilder mij altijd interessant leken, maar emotioneel nooit echt boeiden. Van Gogh irriteerde me zelfs, hij leek mij veel te zwaar op de hand, te weinig zelfrelativerend en ontzettend ‘ongelukkig zelfverliefd’. Jonah voelt wel verwantschap met Vincent. “Als jij meer met het werk van hem zou hebben, zou je ook anders naar de persoon kijken”, zegt hij. Precies, schilderijen staan nooit los van de schilder, net zoals gedichten

nooit los staan van de dichter en muziek naar de componist verwijst. Gebeden horen trouwens ook bij de monnik.

En dan dient zich de vraag aan: kan er werkelijkheid ontstaan doordat mensen creatief zijn, op welke wijze dan ook? Al vroeg begon Van Gogh naar kunst te kijken. Ze vormde zijn beeld van de werkelijkheid en ze vormde hem ook als persoon. De Duitse kunstcriticus Uwe Schneede zegt het als volgt:

Zijn imaginair museum kleurde en vormde zijn wereldbeeld. Wanneer hij over de realiteit sprak, verwees hij naar een kunstwerk. Alle ervaringen, zowel van kunst als van realiteit, verwierf hij door een thuis te vinden in schilderijen.⁶

Zouden we een schilder dan ook door zijn schilderijen kunnen zien, of een monnik door zijn monnikswandel? De schijnbare zelfgenoegzaamheid van de miskende schilder Van Gogh zou dan in werkelijkheid een oprechte poging kunnen zijn om recht te doen aan zijn zoektocht naar realiteit en identiteit. Dat kan niet anders dan door kunst die je niet zomaar zelf kan sturen en ook niet minder gewichtig kan maken dan zij is.

“Creatieve mensen kunnen niet anders dan iets voortbrengen wat zij zelf zijn, hoe onherkenbaar dat ‘iets’ ook is”, meent Jonah. Dat erken ik graag. Het geldt ook voor mij als monnik en als schrijver. Ik val samen met het monastieke beeld dat ik van mezelf schilder, en ik bekijk de werkelijkheid door het beeld van het klooster. Daarover schrijf ik, omdat ik die zoektocht wil documenteren en delen. Vreemd dat nu een tochtgenoot mijn vorm is gaan uitbeelden in een schilderij. “Precies zo is het bij mij ook”, zegt Jonah. “Daarom schilder ik deze maand hier, en daarom schrijf ik romans, reportages en columns. Volgens mij deed Vincent daarom ook wat hij moest doen.” Ook Van Gogh schreef, voornamelijk brieven. Jonah leest die brieven tijdens zijn periode als residerend kunstenaar, iedere dag een stukje.

Een passage van de jonge Vincent, nog voordat hij schilder werd, gaat over een soort goddelijke werkelijkheid in je binnenste:

Daar is behoefte aan niets minder dan het oneindige en wonderbare, en een mensch doet wel als hij met niets dat geringer is tevreden is en zich niet thuis blijft gevoelen zolang hij dat niet verkrijgt. Dat is de betekenis die alle goede mannen in hunne werken hebben uitgedrukt, allen die wat verder hebben gedacht en meer hebben liefgehad dan anderen, die zijn afgestoken naar de diepte van de levenszee.⁷

Zowel aan de schilderkunst als aan de levenskunst ligt volgens deze gedachte een oerverlangen ten grondslag dat voor Van Gogh goddelijk van aard is: het open einde.

Om daar echt bij te komen, is het nodig om van kunst monnikenwerk te maken, beseft de latere Van Gogh in 1882:

Gij moet goed begrijpen hoe ik de kunst beschouw. Om te komen tot het waarachtige moet men lang en veel werken. Wat ik wil en mij ten doel stel,

Jonah Falke: "Creatieve mensen kunnen niet anders dan iets voortbrengen wat zij zelf zijn, hoe onherkenbaar dat 'iets' ook is." © foto: Peter van Tuijl.

is bliksemsmoeilijk en toch geloof ik niet dat ik te hoog mik. Ik wil tekeningen maken die sommige mensen treffen.

Kunst heeft veel te maken met waarachtigheid die je met anderen op emotioneel, existentieel en spiritueel niveau kunt delen. Van Gogh is er zich van bewust dat dit geen commercieel succes oplevert: "Wat ben ik in 't oog van de mensen – een nulliteit of een zonderling of een onaangenaam mensch – iemand die in de maatschappij geen positie heeft of hebben zal, enfin wat minder dan de minsten."⁸ Verklaart dit de 'ongelukkige zelfverliefdheid'? Of gaat het dan toch om een grandioze zelfoverschatting die ook een geniaal kunstenaar zich eigenlijk niet zou mogen permitteren?

Jonah en ik spreken daar een hele tijd over en besluiten uiteindelijk dat het voor de creativiteit van de schilder essentieel kan zijn om een positie buiten de gebruikelijke sociale kaders te hebben. Kiest hij die zelf? Bij Van Gogh is dat niet zonder meer het geval. Vincent heeft in zijn leven wel degelijk veel inspanningen gedaan om zijn kunst aan de man te brengen, samen met zijn broer Theo. Toch is hij nooit van het pad van de waarachtigheid afgeweken, hoe verschillend zijn werken ook zijn. Van Gogh profileerde zich steeds meer als een uitgestotene, en zijn productiviteit werd daardoor niet minder.

Ik vermoed dat de licht megalomane trekken in Van Goghs uitspraken niemand vreemd zijn die zijn kunst heilig noemt. Toch mag kunst nooit een middel zijn om je interessant te willen maken. De aanklacht van miskenning mag nooit een zelfgenoegzaam trucje worden. Weer moet ik aan het klooster denken. Ook als monnik val je per definitie buiten de maatschappelijke kaders en verwachtingspatronen. Alleen door hard monnikenwerk kan je proberen uit te beelden wat waarachtig is. Je zult er nooit helemaal in slagen, maar het is elke moeite waard. Ook in het klooster ligt de verleiding op te loer om je interessant te maken en ‘ongelukkig verliefd’ te worden op jezelf. Hoe genees je daarvan? Door het besef levendig te houden dat de uitbeelding van je roeping een goddelijke opdracht is met een open einde – zoiets als een lege huls op het schilderij van Jonah.

De paradox van alledag

Als een schilder de werkelijkheid verandert en dus niet in de lijn van het naturalisme werkt, ontstaat een soort paradox die Van Gogh in 1885 heel scherp aanvoelde. In een brief schrijft hij dat hij “wanhopig zou zijn als zijn figuren goed waren”: hij “wil ze niet academisch correct”. Het grote verlangen van de schilder is “om te leren zulke onjuistheden te maken, zulke afwijkingen, omwerkingen, veranderingen van de werkelijkheid, dat het mogten worden, nu ja – leugens als men wil – maar – waarder dan de letterlijke waarheid”.⁹ Van Gogh zal als geen andere schilder vóór hem de subjectieve waarneming laten prevaleren boven de vermeende objectieve wereld. Maar tegelijk schept hij door een werkelijkheid die wel degelijk mensen bij elkaar kan brengen. Kunstkenner Schneede verwoordt het als volgt:

Subjectieve ervaringen vervangen achterhaalde symbolen en metaforen, en daardoor moet een nieuwe, individuele iconografie ontstaan. Dat is de basis voor de moderne schilderkunst. Maar tegelijk vertrouwt het scheppende subject dat vanuit eigen motivatie, dus zonder opdracht en vraag, nieuwe beelden en duidingen van de werkelijkheid voortbrengt, erop dat daarin een contemporaine verhouding tot de wereld tot uitdrukking komt die een algemene, objectieve basis heeft.¹⁰

Wanneer de monnik voor Jonah een symbool wordt, dan zegt dat iets over zijn persoonlijke relatie tot de wereld. Hetzelfde geldt voor de andere personages die hij in de schaduw van Van Gogh in Zundert schildert: Stefan Zweig en Freddy Mercury. Toch is er ook een objectieve werkelijkheid. Het wordt er niet eenvoudiger op als die twee elkaar ontmoeten: de subjectieve uitbeelding en de objectieve werkelijkheid lijken naast elkaar te staan. Dat geldt niet alleen voor dat schilderij dat een subjectieve afspiegeling van mij of een andere monnik is. In eerdere gesprekken is gebleken dat Jonah voor mij door zijn kunstenaarschap eveneens een objectieve werkelijkheid belichaamt, waar ik mij in mijn teksten vervolgens subjectief toe verhoudt. Er is dus sprake van een wederzijdse paradoxale werkelijkheidservaring. Wat is werkelijkheid en

wat is artistieke uitbeelding? Vallen die twee samen? Of maakt juist het verschil het wezen van de kunst en het leven van monnikschilders interessant?

In Jonahs werken lijkt de verhouding tussen werkelijkheid en schilderij te variëren – soms overheerst de werkelijkheid, soms de imaginatie. In het atelier trekken twee schilderijen mijn aandacht, beide met een paard erop. Het ene spreekt me meer aan dan het andere. Jonah wil weten waarom mijn voorkeur naar dat ene gaat? “Het is minder naturalistisch, en past daardoor heel goed in het tableau dat je schildert.” Vreemd eigenlijk dat ik mij juist bij een minder getrouwe weergave van de werkelijkheid meer thuis voel. Maar is dat niet de paradox die mij ook trekt in de monastieke levensvorm? Monniken laten op een gestileerde manier werkelijkheid uit vormen ontstaan: rituelen, symbolen en niet op de laatste plaats habijten en gewaden die Jonah eveneens geschilderd heeft. Als ik de beweging van de moderne schilderkunst tot me door laat dringen, moet ik toegeven dat voor het monastiek leven de subjectieve beleving eveneens belangrijker is dan de objectieve weergave. Toch ben ik ervan overtuigd dat er een objectieve grond van monnik-zijn is die ik met velen kan delen, binnen en buiten de esthetische vorm van het klooster. De kruisbestuiving tussen dit soort moderne afspiegelingen van de werkelijkheid is wat monnikschilders verbindt, of ze nou in een atelier of een klooster uitbeelden wat ze ervaren.

Tijdens mijn bezoek in Zundert komt de met Jonah bevriende fotograaf Peter van Tuijl langs. Hij gaat meteen aan de slag met zijn camera. Zou hij zelf ook een soort monnikschilder zijn? Iemand die zijn eigen waarneming werkelijkheid laat worden – door de lens? Ik heb voor mijn boek met gebeden zelf voor het eerst foto's genomen, een 'biddende lens' trachten te ontdekken. Wat Peter met Jonah en mij doet, is anders: hij fotografeert twee personen in relatie tot de monastieke levenskunst en de schilderkunst – en dat alles in de schaduw van het kerkje waar de jonge Vincent van Gogh naar de preken van zijn vader luisterde. Dat is een complex spinnenweb van mogelijke werkelijkheden en betekenissen die voor geen van de betrokkenen van tevoren vaststaan.

Ik vraag Peter naar zijn fotografisch perspectief van waaruit hij in Zundert met twee monnikschilders wil werken. “Ik ben bezig met een project over ‘de paradox van alledag’. Wanneer je paradoxen waarneemt, is het een hele uitdaging om die met de camera vast te leggen.” Zou hij in de dialoog tussen Jonah en mij een paradox zien? Zou onze schalkse manier van praten een spanning vormen met Van Goghs gewichtige gedachten en ervaringen? We hebben het er niet over. Wel merk ik dat Peter van humor houdt. Gedrieën trekken we naar de tuin en daar treffen we twee onzeker rondkijkende toeristen op de fiets. “Ik ben de kleinzoon van Van Gogh”, introduceert Peter zichzelf. De toeristen zijn meteen geïnteresseerd en hangen aan zijn lippen. Na een paar minuten ontmaskert Peter zichzelf en zegt dat het een grap was. Wat was er gebeurt als hij dat niet had gedaan? Hadden de bezoekers dan in werkelijkheid de kleinzoon van Van Gogh gesproken, al had die helemaal geen kleinzoon?

Wat je uitbeeldt, is altijd een spiegel van je ervaring, en die kan je altijd met anderen delen, ook al misleid je die anderen dan. Gelukkig zijn Jonah en ik als monnikschilders niet op het idee gekomen dat we kleinkinderen van de meester-schilder van Zundert zijn. Of hebben we dat onbewust wel een beetje gedaan?

Open einde van het licht

Uiteindelijk heeft Van Gogh de vervulling van zijn verlangen nooit genoten. Zelf beantwoord ik dat gemis met gebeden – tastend, stuntelig, lang niet altijd in overeenstemming met wat ik op dat moment doe, ben of zou willen doen en zijn. Toch helpen de teksten die ik over het ‘open einde van mijn verlangen’ schrijf, mij om vanuit de monastieke levensvorm uit te beelden waar ik op het eerste gezicht geen woorden en ook geen beelden bij heb. Van Gogh was steeds op weg en op zoek naar het licht. Dat laatste vond hij in het Zuiden. Schneede ziet daarin een spiritueel verlangen naar wat gaat komen:

De lichtheid die vanuit de donkerte van de vroegere schilderijen is gegroeid, heeft voor de schilder de betekenis van het komende; de materie treedt achter de energie van de geest terug.¹¹

Van Gogh is zelfs bereid om er zijn gezondheid voor op het spel te zetten. In maart 1889 schrijft hij over de waarschuwingen door zijn arts: “Het blijft een feit dat ik voor het bereiken van de hoge gele noot die ik deze zomer heb bereikt, een schepje erbovenop moest doen.”¹² Hij verlangde steeds naar de vervulling en had daarvoor lichtsymboliek nodig. Het Zuiden, Japan of gele zonnebloemen: het zijn allemaal bronnen van licht die je pas tot leven brengt door ze zichtbaar te maken.

De gele toon in mijn gebeden zijn de woorden die proberen het open karakter van mijn verlangen (waarvoor eigenlijk geen woorden zijn) tot uitdrukking te brengen. De gele noot in de schilderijen van Jonah is de lichte kleur en de open achtergrond waaraan hij de voorkeur geeft in deze periode. Maar wie iets dieper kijkt, leert dat het open einde van deze schilderijen erin bestaat dat ze dichtbij het leven komen, meer dan de motieven die de jonge artiest in vroegere stadia van zijn kunstloopbaan schilderde. Valt hij ermee samen? In ieder geval schildert Jonah mensen die hun ‘straalkracht’ ontlenen aan het feit dat

Jonah Falke, *De monnik* (onafgewerkt), 2020.

de ervaring van de schilder in de portretten weerspiegeld wordt. Zo heeft hij ze uitgekozen, en ook geschilderd.

Voordat ik weer richting klooster vertrek, aanschouw ik nog een laatste keer het schilderij van de monnik. Ik herken daarin het open einde van het licht dat Van Gogh allicht ook zocht in de kunstenaarsgemeenschap die hij met anderen wilde vormen, een gemeenschap die nooit echt tot stand is gekomen. Kennelijk heeft Vincent geen andere monnikschilders ontmoet met wie hij het open einde van het licht kon delen. Toegegeven, dat is zowel in een monastieke community als in de kunstenaarswereld niet gemakkelijk – voorzeker het moeilijkste dat er is. Dankbaar om de ervaring in het atelier van Zundert rijd ik naar mijn klooster terug.

Thomas Quartier osb (*1972) is monnik van de Sint Willibrordsabdij in Doetinchem en doceert aan de Radboud Universiteit Nijmegen, de KU Leuven en de Pontificale Universiteit Sant'Anselmo. Hij is onderzoeker bij het Titus Brandsma Instituut, en directeur van het Benedictijns Centrum voor Liturgische Studies (BCL).

Eindnoten

- ¹ Thomas Quartier, *Open einde van je verlangen. Bidden met een hedendaagse monnik*, Adveniat, Baarn, 2020.
- ² Zie: www.vangoghuis.com/artist-in-residence/
- ³ Zie: www.vn.nl/klooster-rust-jonah-falke/
- ⁴ Zie: www.vn.nl/contempleren-klooster/
- ⁵ Jonah Falke, *De mooiste vrouw van de wereld*, roman, Lebowski, 2019. Jonah Falke, *Bontebrug*, roman, Lebowski, 2016.
- ⁶ Uwe Schneede, *Vincent van Gogh*, C.H. Beck, München, 2003, blz. 164-167.
- ⁷ Vincent van Gogh, *De kunst van het woord. Zijn mooiste brieven*, bezorgd door Leo Jansen, Hans Luijten en Nienke Bakke, Van Gogh Museum & Uitgeverij Carrera, Amsterdam, 2014, blz. 155.
- ⁸ Vincent van Gogh, idem, blz. 294.
- ⁹ Vincent van Gogh, idem, blz. 567.
- ¹⁰ Uwe Schneede, blz. 1182-1189.
- ¹¹ Uwe Schneede, blz. 677-682.
- ¹² Vincent van Gogh, blz. 847.